

VEELHEID VAN NAME BY JUDESE KONINGS.

Ons Jubilaris het sy graad van Doctor in die Lettere en Wysbegeerte verkry deur die verdediging van 'n proefskrif oor „*De beteekenis der persoonsnamen voor onze kennis van het leven en denken der oude Babyioniërs en Assyriërs*”.¹⁾ Toe hierdie arbeid die jong doctor met een slag onder die rye van die vooraanstaande Europese Semitiste geplaas het, was die skrywer van die hieronder volgende artikel nog maar net aan die begin van sy studies, en het hy van die Babyioniërs en Assyriërs nouliks iets meer geweet as net dat hulle bestaan het. Nie sonder skaamte dink hy daaraan terug dat in dieselfde jaar by 'n eksamen geblyk het, dat selfs die naam van die grootste Babiloniër vir hom maar net... 'n naam was. Van „*De magische beteekenis van den naam*”²⁾ het hy nie die minste begrip gehad nie.

Maar toe hy nege jare later self sy eerste wankele skrede op die pad van die Semitiese taalwêreld geset het, en besig was met 'n ondersoek na die Babiloniese woorde vir „sonde”,³⁾ toe het hy vir die feit te staan gekom, dat die name 'n uiters belangrike bron vir ons kennis van die ou gedagte-wêreld vorm, en dit was 'n geluk vir hom, dat hy, dank sy die heldere indeling en uitstekende registers van GEMSER se proefskrif, hom vinnig op hierdie gebied kon oriënteer. Met die onnadenkendheid van die jeug het hy die gewigtige dienste, wat GEMSER se werk hom bewys het,⁴⁾ vergeld deur in die bygevoegde stellings sy gids op 'n ondergeskikte punt aan te val.⁵⁾ Maar daarop het die Jubilaris, met die edelmoedigheid wat sy vriende so goed van hom ken, geantwoord deur hom voor te dra vir 'n pos aan die Universiteit van Pretoria.

¹⁾ B. GEMSER, *De beteekenis der persoonsnamen voor onze kennis van het leven en denken der oude Babyioniërs en Assyriërs*, 1924. Dit sou wenslik wees as in Afrika die goeie gewoonte van die Europese kontinent gevolg sou word om doktorsproefskrifte voor die toekenning van die graad te laat druk.

²⁾ H. W. OBBENK, *De magische beteekenis van den naam inzonderheid in het oude Egypte*, 1925.

³⁾ A. VAN SELMS, *De Babylonische termini voor zonde en hun beteekenis voor onze kennis van het Babylonische zondebeseel*, 1933.

⁴⁾ Sien veral p. 75 in die in noot ³⁾ aangehaalde werk.

⁵⁾ Stelling X.

Toegegee moet word, dat die Jubilaris edelmoedig kon wees. Hy wat sterk staan, het die vryheid tot grootmoedigheid. Tot op die dag van vandag, meer as 'n kwart eeu later, bly sy werk oor die Babiloniese persoonsname 'n monument van ywer, kennis en insig, dat nog gedurig deur later ondersoekers aangehaal word. Maar die skrywer van die hiervolgende studie het nog altyd die gevoel, dat hy ook op hierdie gebied 'n skuld van dankbaarheid onvereffen gelaat het. Daarom kies hy as huldeblyk by die vyf en twintigjarige ampsjubileum van PROF. DR. B. GEMSER 'n onderwerp uit die ou Oosterse naamgewing, al lê dit op 'n terrein wat die dissertasie van 1924 uit die aard van sy doelstelling nie kon betree nie.

In die Griekse taal kom die byvoeglik naamwoord *poluoonumos* voor. Ons waag dit om dit weer te gee met 'n nie besonder fraai neologisme: veelnamig. Die woord sal wel nooit burgerreg in die Afrikaanse taal kry nie, en ons het ook nie die vrymoedigheid gevind om daarvan 'n selfstandige naamwoord „veelnamigheid” af te lei en dit in die titel van hierdie verhandeling te gebruik nie. In die werklikheid van die teenwoordige Afrikanerlewe kom die verskynsel nie voor nie,⁶⁾ sodat ons ook nie die bestaan van 'n volksaardige term kan verwag nie.

Want wat ons met „veelheid van name” aandui, is heel iets anders as die algemeen Wes-Europese verskynsel, dat elkeen van ons 'n voornaam en 'n „van” het.⁷⁾ Dis natuurlik waar, dat 'n naam soos „Piet van der Merwe” uiteenval in twee dele: Piet en Van der Merwe, maar soos ons dit reeds in ons uitdrukkingswyse verraai het, is sowel „Piet” as „Van der Merwe” dele van een en dieselfde naam, en by uiters gewigtige handeling tree die naam dan ook in sy geheel op.⁸⁾

Netsomin kan ons die feit, dat party mense meer as een voornaam het, „Jan Piet van der Merwe” as 'n werklike „veelnamigheid” beskou. Want in wese, ook al sê ons dan wel, dat die betrokke meer as een voornaam het, vorm die kombinasie „Jan Piet” saam met die van „van der Merwe” een naam. Die bewys daarvan lê in die feit, dat ons die betrokke persoon nie vandag „Jan” en môre „Piet” noem nie. Dis trouwens opmerklik, dat in die ou Hollandse naamgewing die dubbele voornaam dikwels in sy geheel as aanspreeknaam gebruik

⁶⁾ Wel by die naturelle; dit is egter 'n onderwerp waar die skrywer homself onbevoeg oor ag.

⁷⁾ Ten onregte word die invoering van die „van” nog dikwels in verband gebring met die maatreëls omtrent die burgerlike stand tydens die Napoleontiese bewind. In werklikheid het die familienaam in Nederland sinds die 16de eeu reeds algemeen geword.

⁸⁾ So by die regshandeling en by kerklike plegtighede, met uitsondering van die H. Doop, waarvan die formule uit die tydperk voor die ontstaan van die familienaam stam.

is, vgl. name soos „Rutger Jan”, „Jan Willem”, wat partymaal aanmekaar geskrywe word, soos in „Annemie” (Anna Maria), of „Miebetje” (Maria Elisabet).

En ook die dubbele van mag nie onder die kategorie „veelheid van name” gerangskik word nie. „Jansen van Rensburg” is in sy geheel een van, en die uitdrukking „dubbele naam” is in feite onjuis. Die draer van so 'n naam kan in die maatskaplike verkeer met die afkorting „Van Rensburg” aangedui word, maar soos die woord dit sê, dis 'n afkorting, dus 'n deel van die geheel. As die persoon inderdaad twee name sou hê, sou hy ook „Jansen” genoem kan word, wat in hierdie land nie gebeur nie

Tot die verskynsel van die veelheid van name reken ons hier ook nie die Romeinse gebruik om iemand met drie terme aan te dui nie. In name soos „Marcus Tullius Cicero” is „Marcus” die eintlike naam, „Tullius” die geslagsaanduiding, „Cicero” die bynaam. Hulle is nie onderling verwisselbaar nie, en die gebruik gehoorsaam aan vaste wette. Die „eintlike name” is in Rome tot 'n kleine aantal beperk; die geslagsaanduiding eindig prakties altyd op -ius; die byname kan eindeloos variëer. Daar is geen sprake van, dat die bynaam in die plek van die geslagsnaam kan kom nie, of die eintlike naam in die plek van 'n bynaam nie. Die adjectivum *multinominis* kom dan ook nie in die klassieke Latyn voor nie. Die enigste plek, wat LEWIS en SHORT⁹⁾ vir hierdie woord vermeld, is 'n passasie by APULEIUS, waar ons netnou nog op terugkom. Daar is dit duidelik 'n letterlike vertaling van die Griekse woord *poluoonamos*. Ter kensketsing van die gebruik van hierdie term kan ons die beste SOPHOCLES siteer. In die *Antigone*, vs. 1115 en volgende, heet dit :¹⁰⁾

Veelnamige, gij kleinood
Van Kadmos' dochter, vreugd van Zeus,
Zoon des geweldigen dondraars,
Gij, die 't heerlijk Ikarië hoedt,
Met Demeter de gastvrije bocht
Van 't heilig Eleusis beveiligt;
Bakchos, gij in der Bakchanten
Moederstad, in Thebe, zeevlend,
Aan Ismenos' vochtige oevers . . .

Dit val onmiddellik op, dat terwyl die aanhef van die loflied die god die veelnamige noem, die himne self tog maar een naam vermeld, naamlik Bakchos. Dit is vermoedelik wel die rede, waarom MULLER¹¹⁾

⁹⁾ C. T. K. LEWIS en C. SHORT, *A Latin dictionary*, 1933, s.v.

¹⁰⁾ Vertaling van L. A. J. BURGERSD:JK, *De treurspele van Aeschylus en Sophokles*, s.j.

¹¹⁾ F. MULLER, *Grieksch woordenboek*, 1933³, s.v.

poluoonumos op hierdie plek verklaar as „onder veel namen vereerd: beroemd”. Met ander woorde, hy probeer om ’n figuurlike in die plaas van die letterlike betekenis in te skuive. Maar dit is nie nodig nie. Wel het die digter die ander name van Bakchos nie genoem nie, maar na die trant van ’n digter het hy hulle vir sy hoorders duidelik aangedui: die vermelding van Ikarië suggereer die naam Dionysos, die vermelding van Eleusis laat aan die naam Iakchos dink.

Ons kry dus hier die feit, dat een en dieselfde god verskillende name dra. Die historiese oorsprong van hierdie verskynsel (identifikasie van oorspronklik verskillende gode, of selfstandigwording van gode-attribute) kan ons hier laat rus. Vir ons doel het dit geen belang nie. Maar wel is van betekenis, dat blykens die aanhef dit tot meerder roem van die god strek, dat hy verskillende name besit. So, as prysend epitheton, kom die woord meer in Griekse lofliedere voor¹²⁾. Die sterkste uitgewerk is hierdie gedagte deur APULEIUS in die elfde boek van sy *Metamorfoses*: in ’n pragtige lofspraak op Isis, wat die godin self in die mond gelê is, word die name opgesom waar- onder sy by die verskillende volke vereer is.

’n Geval waarin die woord *poluoonumos* nie op ’n godheid betrek is nie, word aangetref in PLATO’S *Phaidros*.¹³⁾ Sokrates sê daar van die oormoed (*hubris*) dat dit veelnamig is, „want dit is veeldelig en veelgestaltig” (*polumeles gar kai polueides*). Blykbaar bedoel Plato dat die oormoed gevariëer van inhoud is en talryke, onderling verskillende gestaltes kan aanneem; met ander woorde, dat sowel na innerlik as na uiterlik die verskeidenheid van die oormoed groot is, en dit op allerlei plekke en onder allerlei omstandighede kan optree. Daar hoef nie aan getwyfel te word, dat op die agtergrond van die gedagte van Plato hier die voorstelling van die veelheid van name by party gode aanwesig was nie.

Sodoende kan ons wel tot die gevolgtrekking kom, dat die veelheid van name by die Grieke in hoofsaak in verband met die gode voorkom, en dat dit aandui, dat ’n godheid hom op verskillende plekke aan onderling onafhanklike menslike gemeenskappe openbaar, en derhalwe ook op daardie plekke en teenoor daar die gemeenskappe met outoriteit, aanspraak op gehoorsaamheid, optree. Die veelheid

¹²⁾ Bv. HIMNE AAN CERES, 18; BAKCHYLIDES, EPIGRAMME, I, 1 (Nika); ARISTOPHANES, *Thesmophoriazousai*, 320 (Artemis). Die betekenis van „beroemde, vermaarde”, wat uit die ouer van „veelnamig” gegroei het, pas beter in PINDAROS *Pythiese ode I*, 17 (grot) en HESIODOS, *Theogonia*, 785 (water van die Styx), al skemer die mietologiese agtergrond van „veelnamig, by baie volke gerespekteer” ook hier nog deur. Die aantekening van R. C. JEBB, *Bacchylides, the poems and fragments*, 1905, p. 424: “not of many names”... there is no variety of cult names in the case of Nikè” op die bogenoemde plaas is nie geheel oortuigend nie. Ons kennis van die onderlinge identifikasies tussen die Griekse kultusse is ver van volledig.

¹³⁾ 238 A.

van name is dus aanduiding van die menigvuldigheid van gesagsaansprake.

As ons van die Helleense wêreld uit die Middellandse seestrate corsteek en in die Oosterse wêreld teregkom, sal ons daar analoë verskynsels opmerk. 'n Uitdrukking, wat as die Semitiese parallel van die Griekse *poluoonomos* sou kan geld, is aan die skrywer nie bekend nie, maar dit is in hierdie verband van geen besondere belang nie. Die ouere Semitiese tale is nie ryk aan terme vir algemene verskynsels nie. Maar die verskynsel self word volop in die ou-Oosterse gode-wêreld aangetref.

Die beroemdste voorbeeld is die laaste tafel van die Babiloniese skeppingsepos *enûma elis*. Daarin word die lof van Marduk besing deur opsomming en interpretasie van sy vyftig name.¹⁴⁾ Dit hang regstreeks saam met die toekening van die alheerskappy aan Marduk kragtens besluit van die deur hom geredde godewêreld. Hoe meer name Marduk ontvang, op des te meer plekke openbaar hy hom, op des te meer universele verering kan hy aanspraak maak. Dis die bekende metode in antieke geskrifte: deur differensiering en optelling word die geheel aangedui.¹⁵⁾

Daar kan in die geheel van die religies van die Tweestromeland heel wat meer voorbeelde aangewys word van gode wat meer as een naam dra. Die gelykstelling van Sumeriese en Semitiese gestaltes het dit natuurlik in die hand gewerk. Maar hierdie historese verklaring doen niks af van die feit, dat veelheid van name tot vermeerdering van die roem van die desbetreffende godheid strek nie; intendeel, die stelling kan verdedig word dat hierdie gelykstelling, wat hom in hoof-sake reeds in die ou Akkadiese periode voltrek het, slegs moontlik was op grond van die gedagte, dat die gesag van die god in die getal van sy name tot uitdrukking gebring kan word.

'n Tiperende voorbeeld van 'n godewêreld waar veelheid van name dikwels voorkom, word ons gebied deur die Ugaritiese tekste. Telkens tref ons daar gode aan wat twee of drie name dra. Sover ons kan sien, kan die verskynsel nie verklaar word deur die onderstelling van 'n gelykstelling van gode uit verskillende taal- en kultuur-gebiede nie. Ons het nie die minste aanwysing dat die een naam uit 'n twee- of drietal ouer is as die ander, en dikwels kan ons ook altwee of aldre uit dieselfde Kanaänitiese taal aflei. 'n Spesifiek Ugaritiese verskynsel, wat nader ondersoek sou verdien, is dat twee godename dikwels deur die voegwoord „en” verbind word, terwyl dan tog een

¹⁴⁾ F. M. TH. BÖHL, *Die fünfzig Namen des Marduk*, Archiv für Orientforschung, XI, 1936, p. 191-218.

¹⁵⁾ So reeds in Gen. 1:1; vgl. bv. ook Gen. 2:9, ens.

en dieselfde goddelike persoonlikheid bedoel word: *ktr-w-hss* (waarlangs ook die enkele *ktr* voorkom),¹⁶⁾ *qds-w-amrr* (ook wel sonder verbindingswoord: *qds amrr*), *ens.*¹⁷⁾

Ook in die Ou Testament ken ons die verskynsel van veelheid van name vir een Godheid. Afgesien van die verklaring van die naam JHWH Sebaoth, wat tog wel nie as 'n genitiefverbinding kan weer-gegee word nie, sodat die gewone vertaling „HERE van leërskaer” ook verwerp moet word,¹⁸⁾ tref ons herhaaldelik opeenhopings aan, bv. reeds in Gen. 2:4-3:24 die vaste kombinasie „die HERE God”, waarvan elke onderdeel ook afsonderlik as Godsnaam gebruik kan word. Sprekender is nog die aanhef van Ps. 50: 'ēl 'ēlōhīm JHWH, waar mens vooral nie moet probeer om „verbeterings” in die teks aan te bring nie. Aangesien die woord *ēlyōn* ook afsonderlik as Godsnaam voorkom (Num. 24:16; II Sam 22:14; Jes. 14:14; ens.), moet ook die drie uitdrukkings 'ēl *ēlyōn*, 'ēlōhīm *ēlyōn* en JHWH *ēlyōn* as voorbeelde van veelheid van name beskou word. In Gen. 14:18 moet dan ook die Afrikaanse vertaling „die allerhoogste God” op sy mins gewysig word in „God, die Allerhoogste”.

Volledigheidshalwe vermeld ons hier ook nog die welbekende Islamitiese gebruik, om die negen en negentig name van Allah, wat in die Koran aangetref word, by wyse van verdienstelike prestasie of religieuse oefening met behulp van 'n rosekrans op te sê. Oor die algemeen is hierdie name attribute, maar party kom in die voor-Mohammedaanse heidendom as afsonderlike godsname voor.¹⁹⁾

Veelheid van name kom in Israel nie maar net by sy God voor nie, maar, wat heel wat seldsamer is, ook by mense. Daarby sal ons egter ook weer onderskeid moet maak. Nie elke persoon, wat in die loop van sy lewe meer as een naam gedra het, is daarom 'n voorbeeld van 'n veelnamige nie. Ons mag dus in hierdie verband die gestalte van Abraham nie oproep nie. Wel is waar het hy ook die naam Abram gedra, maar daar is geen sprake van gelyktydigheid in

¹⁶⁾ C. H. GORDON, *Ugaritic Handbook*, 1937, glossary, s.v.

¹⁷⁾ Die bewyse, wat C. H. GORDON, *Ugaritic literature*, 1949, p. 107 gee vir sy stelling, dat 'n god wat met twee name, verbonde deur die koppelwoord, aangedui is partymaal as 'n meervoud of dualis beskou is, oortuig nie. Hy gee self toe dat sy bewyse uit die Aght-teks nie beslissend is nie, en behalwe die noem hy net as argument die sceniese aanwysing 51:V:104 e.v., waarvan die vertaling en interpretasie nog baie onseker is.

¹⁸⁾ Sien H. A. BRONGERS, *De scheppingstradities bij de profeten*, 1945, p. 117-128. Die inaugurele redevoering van Prof. V. MAAG, Zürich, oor „Gott der Heerscharen” is my net uit die verslag in die Neue Züricher Zeitung van 15 Des. 1948 bekend. Mens sou daaruit opmaak dat MAAG aanneem, dat die vroeëre vorm „God van leërskaer” was, en dat later „JHWH” in die plek van „God van” gekom het.

¹⁹⁾ So by. 'n naam soos *al-azāzu*, wat as Arabiese godheid in Palmyra en elders voorkom, vgl. R. DUSSEAUD, *Les religions des Hittites et des Hourrites, des Phéniciens et des Syriens* (Mana I, ii), 1945, p. 405 en 412.

die gebruik van die twee name nie. Intendeel, daar word uitdruklik gesê (Gen. 17:5): Daarom sal hulle jou nie meer Abram noem nie, maar jou naam sal wees Abraham. Met ander woorde, ons het hier nie te doen met die toevoeging van 'n tweede naam nie, maar met naamsverandering. Die een naam sluit die ander uit. Vanaf daardie oomblik word die naam van die aartsvader dan ook konsekwent en deur die hele kanon heen Abraham genoem. Die selfde geld van die naamsverandering Sarai-Sara. Prakties dieselfde formule word ook in verband met Jakob gebruik. In Gen. 32:28 heet dit: Jy sal nie meer Jakob genoem word nie, maar Israel sal jou naam wees. Ook hier het ons derhalwe te doen nie met 'n naamstoevoeging nie, maar met 'n naamsverandering. Mens tref dan ook nêrens die kombinasie „Jakob Israel” aan nie. Egter is die Bybelskrywers nie konsekwent ten aansien van Jakob se nuwe naam nie. Partymaal word die aartsvader Israel genoem (Gen. 37:3, 13; 43:6; 45:28, ens.)²⁰ maar in die reël (en selfs in die godspraak Gen. 46:2) behou hy sy ou naam Jakob. Hoe mens dit ook al mag probeer om te verklaar, dis duidelik dat ons hier nie 'n geval van veelheid van name het nie.

Netsomin reken ons die langsmekaar voorkom van Esau en Edom (Gen. 25:30) tot die verskynsel van die veelheid van name. Iets digter daarby sou ons miskien wees in die geval van die skoonvader van Moses, wat Ex. 3:1 Jetro (vgl. Jeter 4:18) heet, maar in Ex. 2:18 en elders die naam Rehuel dra. Dog daar word met 'n groot maat van waarskynlikheid vermoed, dat Jetro (Jeter) in werklikheid geen naam is nie, 'dog 'n titel, so iets as „eminensie”.²¹

Anders staan dit met Gideon, wat ook die naam van Jerubbaäl voer. Die opvatting dat ons hier met twee verskillende bronne oor dieselfde persoon te doen sou hê, of ook met oorspronklik twee verskillende persone, laat onverklaar hoe die redaktor die „dubbelnamigheid” kon aanvaar. Netsomin kan ons saamstem met die mening van NOTH, dat Jerubbaäl nie die naam van die rigter sou gewees het nie, maar uitsluitend die van sy clan.²² Afgesien van ander besware moet opgemerk word, dat die clan waartoe Gideon behoort het die welbekende naam van Abiëser gedra het.

Die vraag bly dus bestaan, hoe dit denkbaar is, dat een persoon tegelykertyd twee name dra. Die antwoord daarop moet gesoek word in die rigting van die ook uit Assirië bekende gebruik dat 'n ander heersersfunksie 'n ander naam saambring. Die mees bekende voorbeeld daarvan is Tiglatpileser V. van Assirië, wat onder die naam

²⁰ In tekste soos Gen. 35:22 dui „Israel” die volk aan. 'n Besonder tiperende voorbeeld daarvan is Gen. 46:5.

²¹ F. M. TH. BÖHL, *Het Oude Testament* (Bijbelsch-Kerkelijk woordenboek), 1919, s.v.

²² M. NOTH, *Geschichte Israels*, 1950, p. 131.

Pūlu van 729 tot 727 tegelykertyd koning van Babel was. Ons het hier dus nie te doen met 'n inlywing van Babilonië by Assirië, maar met wat ons in die Weste gewoonlik 'n personele unie noem.²³⁾ As iemand buite sy gewone magsbereik nog 'n tweede gesagskring beheers, word dit tot uitdrukking gebring deur hom 'n tweede naam toe te ken. In Assirië heers die vors onder die naam Tiglatpileser, in Babel onder die van Pūlu, omtrent soos die wyngod in Thebe Bakchos, in Ikarië Dionysos heet. Al ontbeer die ou Ooste 'n naam vir ons begrip „personele unie” net so seer as vir die Griekse „veelnamigheid”, die verskynsel as sodanig was welbekend.

Dit is dus moontlik om die dubbele naam van die rigter uit Manasse te verklaar as aanduiding van 'n dubbele heersersfunksie. Al is dan die geskiedenis van Gideon uiters fragmentaries bewaar,²⁴⁾ daar is tog wel aanduidings dat hy twee ampte langs mekaar beklee het. Daar is aan die een kant sy leierskap ten aansien van die Israelitiese stam Manasse; aan die ander kant is dit uiters waarskynlik, dat Gideon 'n outoritatiewe posisie in die Kanaänitiese Sigem gehad het. Daarop wys veral die posisie van Abimeleg, en Jotams kommentaar daarop;²⁵⁾ maar ook die feit dat Gideon 'n vrou te Sigem gehad het, en dat die kultus van Baäl Berit by die Israeliete verbrei is.

Die samehang met daardie kultus — waarin wellic die Sigemitiese „bywyf” van Gideon 'n rol gespeel het — maak dit wel waarskynlik, dat ons die naam Jerubbaäl moet opvat as die benaming van Gideon as heerser in Sigem. Die verband wat Rigt. 6:32 lê tussen die naam Jerubbaäl en sy stryd teen die Baälkultus te Ofra, is nie besonder oortuigend nie.²⁶⁾ Dit is heel goed denkbaar, dat dieselfde man, wat in sy vaderstad die Baälsdiens bestry het, elders uit politieke oorwegings daaraan deel geneem het. Paris (en ook Sigem) vout bien une messe!

'n Ander beswaar sou ontleen kan word aan Rigt. 8:23; daar weier Gideon naamlik die aangebode heersersposisie. Maar ons moet noukeurig onderskei: hy weier om oor Israel as 'n geheel, en as erflik koning, te regeer: die plek kom net aan die HERE toe. Daarmee is egter nie gesê, dat hy weier om rigter oor Manasse te wees, en nog veel minder dat hy gewetensbesware gehad het teen 'n posisie as koning oor die Kanaäniete te Sigem nie. Die aangehaalde teks handel oor die koningskap oor Israel, maar sê niks oor die koningskap in die een of ander heidense stad nie. So kom ons dus tot die gevolgtrek-

²³⁾ B. MEISSNER, *Babylonien und Assyrien*, I, 1920, p. 31.

²⁴⁾ Dit blyk bv. heel duidelik uit Rigters 8:18, 19.

²⁵⁾ Rigters 9:16-20.

²⁶⁾ Vgl. A. SCHULZ, *Das Buch der Richter und das Buch Ruth* (Die Heilige Schrift des Alten Testaments, her von F. FELDMANN und H. HERKENNE, II, 4. 5), 1926, p. 44.

king, dat die dubbele naam Jerubbaäl Gideon²⁷⁾ 'n dubbele heersersposisie aandui: aan die een kant die leiding in 'n Israelitiese stam, wat verkry word deur roeping van Gods weë en instemming van die volksvergadering, aan die ander kant die koningskap in 'n Kanaänitiese stad, wat prinsipiëel erflik is, en in nou verband met die kultus staan. In Israel is die posisie van die heerser meer profeties, in Kanaän meer priesterlik.

Die eersvolgende geval van 'n heerser wat 'n dubbele naam dra, betref Salomo. Oor sy geboorte is ons vry goed ingelig. Of sy moeder Batseba, die kleindogter van Agitofel van Gilo in Juda²⁸⁾ van Israelitiese afkoms was, bly onseker; maar in ieder geval het sy deur haar huwelik met Uria die Hetiet tot die gesagskring van 'n ou Jerusalemse, nie-Israelitiese familie oorgegaan, sodat ons kan sê dat sy by haar huwelik met Dawid Kanaänitiese voorstellings meegebring het. Die naam Salomo klink ook nie besonder Israelities nie; al kom name met die stam *sj-l-m* ook wel in ouere generasies voor,²⁹⁾ die vermoede lê nogtans voor die hand, dat die naam Salomo 'n sinspeling op die naam van sy geboorteplek, Jerusalem, ook wel kortweg Salem genoem, bevat het. Dan is daar tewens 'n samehang met die naam van een van die voor-Israelitiese gode van Jerusalem, Salem.³⁰⁾ In hierdie verband is dit merkwaardig, dat volgens die lesing van 'n paar Hebreeuse handskrifte, maar ook van die Qrë, die Targum en die Siriese vertaling, dit nie Dawid nie, maar Batseba was wat hierdie naam aan die pasgebore kind gegee het.³¹⁾ Dikwels vind ons, dat moeders in O.T.-iese tyd bepaal, watter naam 'n kind sal dra: partymaal bewus (I Sam. 1:20), partymaal deur 'n onwillekeurige uiting (Gen. 35:18). Tog bly dit opmerklik, dat volgens die opgesomde groep van teksgetuies die opvallende naam van Salomo nie deur die koning, maar deur Batseba aan die toekomstige troonopvolger gegee is. Miskien het hulle nog iets van die on-Israelitiese karakter van die naam gevoel en daarvoor lieverste Batseba verantwoordelik gestel. Dis egter ook moontlik, dat ons hier net met 'n skryffout te doen het, 'n gevolg van die feit dat Batseba die onderwerp van die voorafgaande werkwoord is.

Hoe dit ook al mag wees, inderdaad het besware teen die naam Salomo opgekom. Ons teks gaan voort: . . . „En die HERE het hom liefgehad, en Hy het hom deur Natan die profeet Jedidja laat noem, terwille van die HERE.” Daar is twee dinge, wat hier in een sin verklaar word. In die eerste plek word die naam Jedidja, „deur die HERE

²⁷⁾ So kom dit voor in Rigters 8:35.

²⁸⁾ Vgl. II Sam. 11:3 met 23:34.

²⁹⁾ Bv. Selumiël in Num. 1:6.

³⁰⁾ Reeds R. KITTEL het in sy *Geschichte Israels*, I, 1932¹, geskrywe dat die bestaan van die god Sjalem nie betwyfel kon word nie. Die tekste uit Ugarit het dit bevestig; sien GORDON, *Ugaritic handbook*, glossary, s.v.

³¹⁾ II Sam. 12:24.

bemind", uitgelê; in die tweede plek bied die skrywer 'n verklaring van die opvallende feit, dat die latere koning Salomo ook die naam Jedidja gedra het. Dit was „terwille van die HERE". Dit kan wel niks anders beteken nie, as dat in die naam Jedidja tot uitdrukking gebring is, wat in die naam Salomo gemis is: 'n belydenis van toewyding aan die God van Israel.³²⁾

Die naam Jedidja bevat die stam *j-d-d*; daarmee verwant is die stam *d-w-d*, waarvan nie alleen die naam Dawid afgelei word nie, maar ook Dodo; ons vind 'n draer van daardie naam te Betlehem.³³⁾ Ons kan dus wel sê, dat die naam Jedidja heeltemal in die lyn van die Betlehemse tradisie gelê het; die Judeërs, wat in Betlehem hulle sentrum gehad het,³⁴⁾ was geheel en al vertrouwd met 'n dergelike naam.

Dis vervolgens ook nog van belang, dat dit die profeet Natan was, wat 'n rol by hierdie naamgewing gespeel het. Ons sou kan sê dat Natan die Israelitiese, nader die Judese, tradisie verteenwoordig teenoor die Kanaäniserende tendense, wat hulleself in Jerusalem steeds sterker laat geld het. Hy is om so te sê die gewete van Dawid, wat daar van hou om die koning se jeug in die herinnering terug te roep.³⁵⁾

Saamvattend kan ons sê, dat terwyl die naam Salomo die band tussen die prins en Jerusalem tot uitdrukking bring, die naam Jedidja 'n herinnering aan sy Israelitiese, nader Judese, afstamming vorm. Nou is dit egter opmerklik, dat met geen woord gesê word, dat die naam Jedidja in die plaas van die naam Salomo gekom het nie. Mens sou dit verwag, want terwyl as gewer van die naam Salomo net Dawid of Batseba genoem word, word uitdrukkelik gesê dat die naam Jedidja aan hom op bevel van die HERE gegee is. Feitelik sou mens dus hier dieselfde formule verwag as by Abraham: „Hulle sal jou nie meer Salomo noem nie, maar jou naam sal Jedidja wees." Hiervan is egter geen sprake nie, en in die vervolg van die geskiedenis word, soos trouwens in die hele Bybel, net die naam Salomo gebruik. Was dit nie vir die een teks II Sam. 12:25, dan sou ons nooit van die tweede naam geweet het nie.

Hier het ons dus geen naamsverandering nie, maar 'n naams-toevoeging, en die vraag word dus, of ons nie hier opnuut 'n geval van 'n dubbele heersersfunksie het nie. Dat Salomo dit besit het, kan

³²⁾ Daar is nie die minste rede om die teks in II Sam. 12:25 te wysig nie. Die teks wat die Masorete bied is hier beter as die van enige ou vertaling. Spesiaal die „terwille van JHWH" is in hoë mate karakteristiek. Deur, soos Kittel³ voorstel, met 'n groep handskrifte van die Septuaginta en die vertaling van Theodotion hier „deur die woord van JHWH" te substitueer, kry mens 'n slegte styl: „JHWH het hom liefgehad... en sy naam Jedidja genoem deur die woord van JHWH." Dat JHWH deur die woord van JHWH spreek is 'n truism.

³³⁾ II Sam. 25:24 = I Kron. 11:26.

³⁴⁾ NOTH, *Geschichte Israels*, p. 47.

³⁵⁾ II Sam. 7:8, 9; 12:7, 8.

nie betwyfel word nie. Die troonsbestyging te Jerusalem, wat in I Kon. I beskrywe word, betref feitlik net die koningskap oor die „stad van Dawid“, wat deur verowering die persoonlike eiendom van die koning geword het en as sodanig erfelik aan sy seun kon oorgaan; maar dit sluit nog nie in, dat die opvolger van Dawid te Jerusalem vanself ook heerser oor Israel sou word nie. Die beskrywing van die volksvergadering wat die Kronis gee,³⁶⁾ kom nie in die plaas van die „staatsgreep“ van I Kon. I nie, maar is 'n herinnering aan 'n afsonderlike plegtigheid: die besluit van die Israelitiese stamme om Salomo, die koning van Jerusalem, ook as koning van Israel te huldig. Die eerste offer van Salomo te Gibeon hang daarmee saam.

Dis geen vergesogte veronderstelling nie, dat Salomo by sy inhuldiging deur die Israelitiese stamme en sy offerande te Gibeon die naam Jedidja gevoer het. Mens sou selfs nog verder kan gaan en vra, of die twaalf stamme in daardie tyd wel so 'n eenheid was, dat die koningskap oor hulle as een en ondeelbaar beskou is. Dawid was 'n tydlang net koning van Juda, nie van Israel nie, en onmiddellik na die dood van Salomo vind ons die twee ryke Juda en Israel weer terug. Dit sou ons tot die vermoede kan bring, dat Salomo as koning van Juda Jedidja geheet het, en as koning van Israel 'n ander naam gedra het, wat ons tot nou toe onbekend gebly het.

Die vraag kan opkom, waarom hierdie naam onbekend gebly het en die naam Jedidja slegs een keer terloops genoem word. Die antwoord daarop kan sonder veel moeite gegee word. Dis duidelik, dat die literatuur wat die koningstydperk van Israels geskiedenis beskrywe, in hoofsaak Jerusalemse tradisie bevat, altans wat die konings van Juda betref. Tiperend is bv. dat die naam van die ou hoofstad Hebron in die twee boeke van dié Konings glad nie voorkom nie. Maar ook Salomo se regering word amper in sy geheel van Jerusalemse standpunt beskrywe. Die betekenis van Sigem vir die Israelitiese koningskap kom eers in I Kon. 12 aan die lig. Dis duidelik, dat die argiefstukke, waarop die voorgangers van die skrywer van Konings gebou het, in hoofsaak uit Jerusalem gestam het. Dit is dus begryplik, dat net die Jerusalemse naam van die koning vermeld word.

Na die sogenaamde ryksplitsing, wat op Salomo se dood gevolg het, vind ons in die Suide nog altyd 'n personele unie, 'n dubbele ryk, naamlik Juda en Jerusalem, wat in die offisiële terminologie altyd as 'n dubbelmonargie fungeer. Dit sal daarom die moeite werd wees, om by die opvolgers van Salomo naar spore van 'n tweevoudige naam te soek.

Daarby moet ons klein verskille onmiddellik uitskakel. Hulle kan beter verklaar word as normale variasies in uitspraak en skryf-

³⁶⁾ I Kron. 28, 29.

wyse. Daartoe reken ons bv. die feit, dat Joas (*jō'ās*) afwissel met *j'ehō'ās*, soos trouwens ook die geval is met sy naamgenoot, die koning van Israel. Dis nie moontlik om enig sisteem in die afwisseling van die twee naamvorme te ontdek nie. Miskien moet ons onderskeid maak tussen die gedeeltes, waar die skrywer dinge weergee, wat eers 'n tydlang mondeling in omloop was, soos die verhaal van sy redding by die staatsgreep van Atalia, en die passasies, wat teruggaan op amptelike aantekeninge, soos die beskrywing van sy werksaamheid in verband met die tempel.³⁷⁾ Maar in die offisiële benaming „Amasia die seun van Joas” vind ons tog weer die vorm *jō'ās*, wat as die meer volksaardige beskou sou moet word.³⁸⁾ Die moontlikheid is trouwens groot, dat later afskrywers verantwoordelik is voor inkonsekwensies op hierdie gebied.

Dieselfde geld natuurlik ook in verband met die naam van sy seun en opvolger Amasia, wat afwisselend in Kon. *ʿmaçjāhū* en *ʿmaçjā* gespel word. Kron. het uitsluitend die vollere klank, terwyl hierdie boek in verband met Joas juis die kortere vorm verkies.

Belangryker is wat ons kan opmerk omtrent die naam van koning Ussia, die seun van Amasia. In die boek van die Konings heet hy amper altyd Asarja. Daar is net twee uitsonderings, en die moet ons nog nader bekyk. Die eerste is II Kon. 15:33, waar hy *ʿuzzijā* genoem word; maar dit is waarskynlik 'n skryffout van 'n laat kopis, nie 'n oorspronklike lesing van Kon. nie. 'n Reeks van handskrifte het saam met die Septuaginta, die Vulgaat en die Targum ook hier *ʿozarjā*, en hierdie lesing kom selfs in heel wat gedrukte uitgawes van die Hebreuse Bybel voor. Die tweede uitsondering is II Kon. 15:30. Maar selfs by die lees van die Afrikaanse vertaling kan mens al opmerk, dat die woorde „in die twintigste jaar van Jotam, die seun van Ussia” 'n toevoeging moet wees. Hulle hang, in stryd met die Hebreuse sintaksis, los aan die eind van die vers aan, en ontbreek dan ook in die Luciaanse recensie van die Septuaginta, terwyl die naam van die koning in allerlei ander teksgetuies van die Septuaginta heel verskillend gelees word: Asarja (Origenes en die Siriese vertaling in die kanttekening), Agas (die Vatikaanse handskrif), Ussia (die Siriese vertaling in sy teks) of Ahasia ('n reeks van jonger handskrifte).

Asarja heet hierdie koning ook nog in die lys van die Dawidiede wat opgeneem is in I Kron. 3. Oorals elders in die heilige Skrif word hy egter Ussia genoem, nie maar net in Kron. (met die bovermelde uitsondering in I Kron. 3:12) en die redaksionele opskrifte van die boeke van Hosea, Amos en Jesaja nie, maar ook in die eie optekening

³⁷⁾ Vgl. enersyds II Kon. 11:2, andersyds 12:1, 2, 4, 7 (Afr. vert. 11:21, 12:1, ens.).

³⁸⁾ II Kon. 14:1.

van Jesaja (6:1, vgl. ook nog 7:1). As Ussia het hierdie koning in die herinnering bly voortleef, soos blyk uit die laat vermelding Sag. 14:5, en selfs uit Matt. 1:8, 9.

Daarlangs ken ons die koning ook uit Buite-Bybelse bronne. Tiglatpileser III vermeld 'n koning Azrijau van Jaudi,³⁹ wat ons waarskynlik wel mag vereenselvig met die Bybelse Asarja van Juda.⁴⁰) D'e naam Asarja kom ook op kruikstempels voor⁴¹) en na analogie van die bekende stempel "lammèlèk", „vir die koning" mag ons wel aanneem dat hiermee inderdaad die koning Asarja bedoel is. Aan die ander kan besit ons 'n tweetal seëls, wat toebehoor het aan manne wat hulleself „kneg van Ussia" noem; die uitdrukking „kneg van" maak dit wel seker dat met „Ussia" — hier effens anders geskrywe as in die O.T., en miskien "uzzijō uitgespreek — 'n koning bedoel is.⁴²)

Die vraag word nou, hoe ons hierdie verskeidenheid van name kan verklaar. Dis waar, dat in die Hebreeuse skrif die twee name maar min verskil: deur een letter in te voeg word Ussia tot Asarja. 'n Voorbeeld van die gemak, waarmee 'n skrywer die twee name kan verwissel, het ons in I Kron. 6:9, vergelyk met 6:21 (Afrikaanse vertaling 6:24 en :36), waar dit 'n ander Asarja (Ussia) betref. Maar ons kan nie aanneem, dat dieselfde skryffout deur Kronieke, Jesaja, die skrywer van Sag. 14 en die redakteurs van die profeteboeke sou begaan wees, om nog maar te swyg van die seëlskripsies.

Die oplossing wat KITTEL gegee het⁴³) sal vermoedelik maar min mense bevredig. Die geëerde grootmeester van die Duitse Outestamentiese wetenskap neem aan, dat uit Asarja by wyse van afkorting Ussa sou ontstaan het, en dat hier die vorm tot die nevenvorm Ussia sou lei. Hierdie ingewikkelde proses, sover as ons sien sonder parallel in die geheel van die Israelitiese naamgewing, lyk vir ons in hoë mate onwaarskynlik.

Liewer wil ons aanneem, in ooreenstemming met wat ons betreffende Salomo-Jedidja gevind het, dat ons ook hier te doen het met 'n „dubbelnamigheid" wat 'n dubbele heersersamp aandui. Die vraag word dan, watter van die twee name deur die vors as koning van

³⁹) Annale r. 103 e.vv.

⁴⁰) Ten onregte het die skrywer in sy *II Kronieken* (Tekst en Uitleg), 1947, p. 156, gesê, dat die mening van H. WINCKLER, dat dit hier 'n koning van die Siriese ryk Jaudi betref, teenwoordig nie meer verdedig word nie. Nie maar net G. RICCOTTI, *Histoire d'Israël*, I, 1939, p. 463, maar ook nog A DUPONT-SOMMER, *Les Araméens*, 1949, p. 61 volg die opvatting van WINCKLER. NOTH, *Geschichte Israels*, daarenteen stel Azrijau met Asarja gelyk (p. 222, nt. 3).

⁴¹) *Proceedings of the Society of Biblical Archaeology*, 1910, p. 99 (gesiteer volgens GESENIUS-BUHL, *Handwörterbuch*, 1921¹⁷, p. 579).

⁴²) KITTEL, *Geschichte Israels*, II, 1925⁷, p. 349 nt. 1.

Vgl. ook die Aramese inskripsie op die latere rusplek van sy gebeente, W. F. ALBRIGHT, *The Archaeology of Palestine*, 1949, pl. 26, vgl. p. 160.

⁴³) KITTEL, *Geschichte Israels*, II, 1925⁷, p. 349.

Jerusalem gedra is, en watter een as koning van Juda. Met sekerheid kan die vraag nie beantwoord word nie, te meer waar die respektiewe betekenis (Ussia: „My krag is die HERE”; Asarja: „Die HERE het gehelp”) geen aanleiding bied om een van die twee spesiaal met Jerusalem of met Juda te verbind nie. Ons is dus op indirekte gewens aangewys. Dan moet opgemerk word, dat die feit dat die tradisie tenslotte die naam Ussia aanvaar en die naam Asarja vergeet het, voor die verbinding van die naam Ussia met Jerusalem pleit. Netso het immers Salomo se Jerusalemse naam die eeue trotseer, terwyl die meeste Bybellekers nog nooit van Jedidja, die Judese naam, gehoor het nie.

In die besonder kan ons nie aanneem, dat Jesaja in sy eie aantekeninge (Jes. 6:1) die koning by sy Judese, en nie by sy Jerusalemse naam sou genoem het nie. Jesaja was self 'n Jerusalemmer en het sterk vanuit die Jerusalemse gedagte-wêreld gelewe. In hierdie verband mag ons ook nog herinner aan die voorkoms van die naam Ussia op seëls van lede van sy hofhouding; uiteraard het hulle, wat die koning te Jerusalem gedien het, sy Jerusalemse naam gebruik. Die stempel op die kruik daarenteen is waarskynlik 'n bewys dat dit of die inhoud daarvan by wyse van belasting in natura uit een van die plattelandsdistrikte na die koning gebring is. Hier was dus die naam van die koning van Juda, Asarja, op sy plek.

Die variante ^ozarjāhu langs ^ozarjā, en ^uzzijāhū langs ^uzzijā kan na analogie van die besproke gevalle by Joas en Amasia beoordeel word, en het vir ons ondersoek geen betekenis nie.

Koning Agas van Juda, die kleinseun van Ussia, heet in die Hebreeuse teks van die O.T. 'āhāz, in die Assiriese koningsinskripsies egter *Jauhazī*. Dit lê voor die hand om die O.T.-iese vorm as 'n afkorting te beskou van die langere vorm ^jhō'āhāz of ^{jō}āhāz, wat ons aantref as naam van 'n latere Judese koning, wat ons verderop nog behandel sal. Van daardie langere vorm is die Assiriese benaming die korrekte weergawe. Ons ontmoet hierdie soort van afkortings elke oomblik in die O.T. Dit is nie heeltemal onmoontlik nie, dat ons in werklikheid hier met twee name te doen het; die naam ^jhō'āhāz sou dan, daar dit die Godsnaam JHWH bevat, die naam van die vors as koning van Juda kan wees; maar waarskynlik is dit tog nie.

Weer anders staan dit met Hiskia. Die variant *hizqījā* in plaas van *hizqījāhū* hoef ons nie op te hou nie; maar wel is dit die aandag werd, dat daarnaas ook die vorme ^jhizqījā en ^jhizqījāhū voorkom. Die verskil lyk gering, maar dit is vir 'n deel die gevolg van harmoniserende tendense by die Masorete. Hulle het deur hul vokalisasie die tweede paar vorme soveel moontlik aan die eerste aangepas. Daar-deur het egter 'n volkome onmoontlike naamvorm ontstaan. Tereg

merk BÖHL⁴⁴) op: „De vorm van dezen naam moet taalkundig verklaard worden door vermenging der vormen *hizqijāhū* „mijn sterkte is Jahwe” en *jēh^ēzaqjāhū* „sterk is Jahwe”.” Ander moontlikhede sou ook nog wees *j^hazzēqjāhū* of *jah^zēqjāhū*, respektiewelik „Die HERE maak sterk” dan wel „Die HERE hou vas”. In ieder geval is dit duidelik dat ons hier met twee verskillende name te doen het. Of BÖHL die vermenging reeds in die lewende taal laat plaasvind, dan wel aan die Masorete toeskrywe, word uit sy opmerking nie heeltemal duidelik nie. Ons kies vir die tweede alternatief. ’n Dergelike „vermenging” kan gemakliker op papier plaas vind as in die lewende taal.⁴⁵)

In die gebruik van die twee verskillende name kan ons ’n sekere reëlmaat ontdek, hoewel daar geen vaste wet geformuleer kan word nie. Waar die twee name in die medeklinkerskrif maar net een letter verskil, wat boonop in die latere Hebreeuse alfabet die kleinste van al die letters is, daar kan ons verwag dat in die loop van die eeue afskrywers vergissings begaan het. ’n Duidelike voorbeeld daarvan het ons in die Dooie see handskrif van Jesaja:⁴⁶) die Masoretiese teks het in Jes. 1:1 die vorm *j^hizqijāhū*; die oorspronklike skrywer van die Dooie see manuskript het *hizqijāhū* geskrywe, en die korrektor het daar ’n jod aan toegevoeg, en daarmee die teks, soos so dikwels, aan die Masoretiese gelyk gemaak.

Die langere naam, wat dus eintlik *j^hazzēqjāhū* of iets dergeliks gleees moet word, kom volgens MANDELKERN⁴⁷) in Kronieke 37 maal voor, teenoor die kortere vorm slegs 5 maal. Daarlangs ken ons dit ook uit die redaksionele opskrifte van die profetiese boeke Hosea, Miga en Jesaja. Verder vind ons dit nog in II Kon. 20:10 (die vers kom nie in Jes. 38 voor nie) en Jer. 15:4. Met die vermelde uitsonderings het Kon., Jes. en Jer. steeds die vorm *hizqijāhū*. Aangesien die ou vertalings, met uitsondering van die Targum, altwee name gelyk weergee, kan ons nie veel bereik met tekskrities ondersoek nie.

Maar die opsomming van die respektiewe voorkom van die twee name, wat ons hierbo gegee het, laat tog reeds ’n belangrike gevolgtrekking maak. Die algemene reël kom namelik merkwaardig ooreen met wat ons hierbo gevind het omtrent die gebruik van die naam Ussia

⁴⁴) BÖHL, *Het Oude Testament*, p. 152. In hierdie sitaat is BÖHL se transkripsie oorgebring in die wat in hierdie tydskrif gebruiklik is.

⁴⁵) Opmerklik is die woordspeling in Hebreeuse Sirag 48:17: *j^hizqijāhū hizzēq cīrō*, „Jehiskia het sy stad versterk”. As die woordspeling alleen sou rus op die feit dat hier twee maal ’n woord van die stam *h-z-q* gebruik is, sou dit nie nodig wees om die in die later tyd ongewone vorm wat met *j* begin te gebruik nie. Vermoedelik het Sirag dus wel bedoel dat altwee woorde van die intensiewe stam afgelei moet word, met ander woorde die regte lesing sal wees *j^hazzēqjāhū*.

⁴⁶) M. BURROWS, *The Dead Sea scrolls of St. Mark's monastery*, I, 1950.

⁴⁷) S. MANDELKERN, *Veteris Testamenti concordantiae*, s.j., s.v.

teenoor Asarja. Ook hier stem die gebruik van Kron. ooreen met die van die redaksionele opskrifte in die profetiese boeke. Daarteen sou mens kan inbring, dat in Sef. 1:1 die vorm *hizqijā* voorkom, maar terwyl dit 'n tydlang gebruiklik was om die profeet Sefanja as 'n lid van die koninklike huis te beskou,⁴⁸⁾ merk BENTZEN¹⁹⁾ tereg op: „The theory that the prophet was of royal descent has nothing reliable for its support.” Deur ons opmerkings het dit nog effens sekerder geword dat met Hiskia in die genealogie van die profeet 'n ander as die koning bedoel is.

Die ooreenkoms tussen die gebruik van die name Asarja/Ussia aan die een kant, en *hizqijāhū*/*j^hhizqijāhū* aan die ander kant gaan op een punt nog verder. Ons het gesien dat die Kronis die naam Asarja alleen vermeld in I Kron. 3:12; een van die min plekke, waar *hizqijāhū* in Kron voorkom, is die volgende vers in dieselfde lys van Dawidiede. Hierdie ooreenstemminge maak dit moontlik 'n vermoede te uiter omtrent die regeringstake, wat met die twee name verbind is. Ons het gronde gevind om aan te neem, dat die naam Asarja die vors as koning van Juda, die naam Ussia as koning van Jerusalem aandui. Na analogie daarvan kan die onderstelling gemaak word, dat die Kronis en redakteurs van die profetiese boeke die Jerusalemse naam *j^hhizqijāhū*, of liever *j^hhazzēqjāhū* gebruik het, terwyl dieselfde vors as koning van Juda die naam *hizqijāhū* gevoer het.

Tog bly dit opvallend, dat die twee name van die vors van een en dieselfde stam gevorm is. Dit maak die indruk, asof aan die een kant wel die tweehed Juda en Jerusalem erken moes word, maar aan die ander kant tog daarna gestrewe is, die verskil so gering as moontlik te maak. Dit kom ooreen met wat ons weet van die politieke strewe van Hiskia, wat ook die sakrale ingesluit het. Nie maar net die Kronis, maar ook II Kon.18:22 en Jes. 36:7 getuig van 'n sentralisasie van van die kultus te Jerusalem: soveel as moontlik is alles uitgewis, wat daaraan kon herinner dat Juda en Jerusalem geen organiese eenheid vorm nie. Terwyl Ussia by sy Jerusalemse naam en nie by sy Judese naam Asarja in die tradisie voortgelewe het, is by Hiskia juis die omgekeerde die geval: Na sekere aarseling, waarvan Sirag 48:17 getuig, het die Judese vorm *hizqijāhū* die oorhand gehou, soos o.a. uit Matth. 1:9, 10 en al die ou vertalings⁵⁰⁾ van die O.T. (met uitsondering van die Targum) blyk. Die rede is gemaklik om te gee. Terwyl die boeke

⁴⁸⁾ So bv. H. DUHM, *Israels Propheten*, 1922², p. 195; A. H. EDELKOORT, *Nahum, Habakuk, Zefanja*, 1937, p. 58, 59.

¹⁹⁾ A. BENTZEN, *Introduction to the Old Testament*, II, 1949, p. 154; sien ook E. SELLEN, *Einleitung in das Alte Testament*, 1935⁷, p. 120 (ook reeds in die derde druk van 1920).

⁵⁰⁾ Vir die weergawe van Hiskia's naam as Ezekias in die Grieks, en Ezechias in die Vulgata vgl. Å. SPERBER, *Hebrew based upon Greek and Latin transliterations* (Off-print from Hebrew Union College Annual, XII-XIII), 1937-8, p. 130.

van die Konings oor Asarja nie veel meer as die gewone formules gebruik, in totaal 7 verse, gee die Kronis oor hom 'n dramatiese geskiedenis in 23 verse. Maar oor Hiskia is Kon. baie uitvoerig: 95 verse, wat vol spanning is; die Kronis gee oor „Jehiskia” 117 verse, dus iets meer as Kon., maar met aanmerklik minder dramatiese krag. Kron. het alleen dan beslissende invloed op die tradisie, as d't geskiedenis bied, wat in Kon. vergeefs gesoek word.

'n Buitegewoon sprekend voorbeeld van 'n dubbele naam bied die koning, wat in die geskiedenis bekend staan as Joahas (ook Jehoahas geskrywe). Sowel Kon. as Kron. noem hom in hul geskiedverhale (II Kon. 23:31-33; II Kron. 36:1-3) Joahas; maar in Jer. 22:11 en I Kron. 3:15 heet dieselfde persoon Sallum. Aan die identiteit van Joahas en Sallum kan nie getwyfel word nie; wat Jeremia oor hom sê pas presies op die skaarse, maar karakteristieke besonderhede wat ons van hom weet.

Volgens AALDERS⁵¹) blyk uit I Kron. 3:15 dat Joahas voor sy troonsbestyging die naam Sallum gedra het. Dit staan egter nie met soveel woorde in die betrokke lys van die Kronis nie. As dit waar sou wees, dan sou ons ook moet aanneem, dat Salomo onder die naam van Jedidja regeer het, Asarja onder die naam Ussia, ens. Maar ons het gesien, dat sowel Asarja as Ussia offisiële koningsname is. RUDOLPH⁵²) weet geen beter oplossing as dat Sallum sy private naam, Joahas sy amptelike koningsnaam was.

In werklikheid het ons hier 'n noukeurige parallel van die Salomo-Jedidja kombinasie. Soos Salomo is ook Sallum die Jerusalemse naam: dit herinner aan die ou god Sjalem; tydens die lang doodstryd van Jerusalem is allerlei oeroue tradisies weer opgerakel. Die naam Joahas daarenteen is soos Jedidja 'n Judese naam, altans een wat die toewyding aan JHWH tot uitdrukking bring. Teen hierdie opvatting is een beswaar: die gebruik van die Kronis was, soos ons by Ussia en Hiskia gesien het, om die konings in sy geskiedverhaal by hul Jerusalemse naam te noem, terwyl hy in die lys van Dawidiede, I Kron. 3, Judese name noem. Maar dit is iedere leser van II Kron. 36 duidelik, dat die Kronis in hierdie hoofstuk niks anders gee as 'n kort uittreksel uit die laaste hoofstukke van II Kon.; hy bied hier nie, soos elders, eie tradisies of weergawe van spesifiek Jerusalemse bronne nie. Wat die lys van die Dawidiede in I Kron. 3 betref: daar begin na Josia iets nuuts. Tevore het die Kronis eenvoudig die lys van die Judese konings uit Kon. oorgeneem, waarby van elke koning net die seun

⁵¹) G. CH. AALDERS, *De profet Jeremia* (Korte Verklaring der Heilige Schrift), I, 1923, p. 205.

⁵²) W. RUDOLPH, *Jeremia* (Handbuch zum Alten Testament I, 12), 1947, p. 120.

genoem word, wat sy opvolger was. Van Josia af gebeur iets anders: van elke Dawidiede word 'n reeks van seuns genoem, waarvan die meeste ons nie uit ander Bybelboeke bekend is nie, sodat die gevolgtrekking voor die hand lê, dat die Kronis van Josia af 'n afsonderlike bron siteer.

Daardie bron het die seun van Josia met sy Jerusalemse naam genoem: soos die meeste van die bronne wat die Kronis buite die ouere Bybelboeke om siteer, is ook hierdie een uit Jerusalem afkomstig. Dat Jeremia, wat sy profesieë tot die bevolking van Jerusalem rig, die Jerusalemse naam van die koning gebruik in sy epiloog op sy kortstondige regering, kan ons nie verwonder nie. Dit is 'n parallel van die gebruik van die Jerusalemse naam Ussia deur Jesaja in Jes. 6:1.

Anders staan dit met sy broer en opvolger by die genade van die Egiptiese Farao. Uit II Kon. 23:34 = II Kron. 36:4 weet ons, dat sy oorspronklike naam Eljakim was, wat deur die Farao verander is in Jojakim. Oor die betekenis van hierdie naamsverandering hoef ons hier geen ondersoek in te stel nie; dit word uitdruklik gesê dat sy naam *verander* is; die ou naam is nie meer gebruik nie, en kom dan ook nêrens elders in die O.T. voor nie. Dit is dus geen geval van 'n koning met twee name nie.

Geen koningsnaam in Israel bied soveel variante as die van die seun en opvolger van Jojakim. Aan die een kant is daar die vorme *ᵚhōjākīn* (II Kon. 24 en 25, en die daarvan afhanklike plase in II Kron. 36 en Jer. 52) en *jōjākīn* (net Eseg. 1:2), aan die ander kant *ᵚkōnjā*, *ᵚkonjā*, *ᵚkonjāhū* en *konjāhū* (hierdie vier vorme in Jeremia, die tweede ook in Est. 2:6 en I Kron. 3:16 e.v.). Daarby kom dan nog die vorm *jōkīn* op 'n seël wat in Tell Beit Mirsim gevind is⁵³) en die lesing *Jā'ūkinu* (eenmaal *Jākūkinu*) in Babiloniese tablette⁵⁴). Dis nie goed moontlik om hierdie vorme almal tot een en dieselfde naam te herlei nie. Op sy minste moet ons twee groepe onderskei: die wat die godsnaam aan die begin, en die wat dit aan die einde het. Miskien het ons hier te doen met twee name, wat netsoos in die geval van Hiskia wel van een en dieselfde woordstam afgelei is, maar tog as verskillende name verstaan is en alweer die dubbele funksie van koning van Jerusalem en koning van Juda aandui. Na analogie van die geval met Sallum-Joahas mag ons wellig aanneem dat die vorm wat in Jeremia en in I Kron. 3:16 e.v. gebruik is, die Jerusalemse naam is, die vorm in Kon. en die daarvan afhanklike plase die Judese.

⁵³) W. F. ALBRIGHT, *The seal of Eliakim and the latest preexilic history of Judah*, Journal of Biblical Literature, 51, 1932, p. 77-106. Die inskripsie is in twee afdrucke in Tell Beit Mirsim gevind; daarna is 'n derde afdruck in Bet Sjesj ontdek, vgl. J. SIMONS, *Opgravingen in Palestina*, 1935, p. 319.

⁵⁴) K. GALLING, *Textbuch zur Geschichte Israels*, 1950, p. 82, 83.

Dis verleidelik om die naam wat Mattanja, die laaste koning van Juda, by sy troonsbestyging gekry het, naamlik Sedekia, in verband met die voor-Israelitiese Sēdēq-kultus te Jerusalem te bring. Maar aangesien II Kon. 24:17 uitdruklik sê, dat sy naam *verander* is, moet ons sy geval netso beoordeel as die van Eljakim-Jojakim. In altwee gevalle het ons te doen met 'n buitelandse suserein wat die naamsverandering aanbring; in altwee gevalle vind ons later net die nuwe, en nie meer die ou naam vermeld nie.

Ons het sodoende vyf gevalle, waarin ons met 'n groot mate van sekerheid veelheid van name by Israelitiese vorste kan aanwys. Gesien die skaarste en die betreklike eenvormigheid van die oorlewering kan die getal van vyf aansienlik genoem word. Sonder dat ons hieruit die gevolgtrekking kan maak, dat elke koning van „Juda en Jerusalem” twee name moet gevoer het, kan ons tog wel sê dat die kans van dubbelnamigheid vir elkeen van hulle bestaan het.

Dis nie onmoontlik nie, dat die bodem van Palestina, wat ons reeds vir onverwagte verrassings geplaas het, eendag ons ook een of meer koningsname sal skenk, wat in ons Bybelboeke nie voorkom nie. As dit ooit die geval mag wees, is daar geen rede om 'n lakune in die reeks van konings wat die Bybel gee te onderstel nie: dit kan altyd 'n „Judanaam” wees langs die ons bekende „Jerusalemnaam” of omgekeerd.

Nou ons tog met veronderstellinge besig is, kan die vraag gestel word, hoeveel name Salomo wel gehad het. Dit lyk waarskynlik, dat daar op sy mins drie was: die Jerusalemnaam, die Judanaam en die Israelnaam. Maar onder watter naam het hy oor Ammon (vgl. II Sam. 12:30) regeer? En onder watter naam het hy sy bestrede en gedeeltelike heerskappy oor Edom gevoer? Het hy sodoende vyf name gehad? Dit sou hom op een lyn met die Egiptiese konings geplaas het, wat in hul volledige titulatuur vyf name besit.⁵⁵⁾ Daar is meer trekke in verband met die gestalte van Salomo wat aan Egipte herinner.

Bostaande oorwegings het by die skrywer van hierdie verhandeling opgekom toe hy kort voor die jongste Kersfees weer eens nagedink het oor die name, wat in Jes. 9:5 aan die goddelike Kind toegeken word. Die eksegetiese literatuur daarvoor is onoorsienbaar. Hier kan ons maar net 'n paar van die probleme in verband daarmee aanroer. Die eerste vraag wat ons wil stel is: Hoeveel name word aan die Kind gegee? Die Joodse exegese het al vroeg geprobeer om die

⁵⁵⁾ Nog altyd van waarde bly die doktorsproefskrift van G. J. THIERRY, *De religieuse betekenis van het Aegyptische koningschap*, I, *De titulatuur*, 1913; mens kan maar net betreur dat ook in hierdie geval, soos so dikwels by proefskrifte die geval is, geen tweede deel op die eerste gevolg het nie. Spesiaal die *nswt* en *bjft*-name (respektiewelik betrekking hebbende op die koningskap oor Opper- en Benede-Egipte) is analoog aan die Juda- en Jerusalemnaam.

aantal te verminder. Deur te vertaal . . . „en (God wat genoem word) Wonder van raad, sterke God, ewige Vader noem sy naam: Vrede-vors” het hulle die aantal name tot een beperk ⁵⁶⁾ Die doel van hierdie ongetwyfeld gewronge vertaling was natuurlik die strewe om, in teenstelling tot die Christelike teologie, aan die beloofde Kind 'n goddelik karakter, soos aangedui in die woorde „sterke God” te ontsê. Dieselfde tendens vertoon ook die Masoretiese punktuasie, soos DELITZSCH tereg opmerk; dit sou lei tot die vertaling: „en (God, wat genoem word) Wonder van Raad, sterke God, noem sy naam Vader van die buit, Vredevorst.⁵⁷⁾ Met ander woorde, dan is daar twee name.

Een naam het die Kind ook volgens die Septuaginta, wat hier vermoedelik geen ander teks voor hom gehad het nie as wat ons vandag nog het, maar deur 'n reeks van wanvertalings tot die volgende weergawe kom: „en sy naam word genoem: Engel van 'n groot raad; want Ek sal op die vorste vrede, en vir hom gesondheid bring.” Dis duidelik dat ons aan hierdie reeks misverstande verder in ons verband geen aandag hoef te bestee nie.⁵⁸⁾

Vir sover die skrywer bekend, het die opvatting dat hier drie name sou wees geen aanhangers gevind nie. Daarenteen het 'n lang kontroverse gewoed tussen die wat hier vier, en die wat hier vyf name wil vind. Mens kan namelik die woorde „Wonder” en „Raadsman” met mekaar kombineer tot: „Wonder van 'n raadsman”, na analogie van Gen. 16:12, „'n wilde-esel van 'n mens”, sodat die vertaling kortweg kan word „Wonderraadsman”; sinds EWALD⁵⁹⁾ het baie geleerdes hierdie opvatting voorgestaan. Anders moet ons die woorde as twee name opvat: „Wonderbaar, Raadsman”, en hierdie opvatting, wat alreeds in die Vulgata gevind word⁶⁰⁾ het die Reformatoriese Bybelvertalings beheers tot die Afrikaanse vertaling toe.⁶¹⁾ Maar

⁵⁶⁾ So die Targum Jonatan, gevolg deur RASJI, QIMHI, ens.

⁵⁷⁾ F. DELITZSCH, *Biblical Commentary on the Prophecies of Isaiah*, I, 1891, p. 211. Die besluit van die Afrikaanse Kerke, dat by die vertaling van die Ou Testament die Masoretiese teks as grondslag geneem moes word, sou sodoende, gehoorsaam uitgevoer, die anti-Christelike tendense van die Masorete in die Bybel van die Christelike Kerke binnegesmokkel het. Gelukkig het die vertalers, soos so dikwels ook hier van daardie besluit afgewyk.

⁵⁸⁾ I. L. SEELIGMANN, *The Septuagint Version of Isaiiah*, 1948, p. 118-9.

⁵⁹⁾ H. G. A. EWALD, *Ausführliches Lehrbuch der hebräischen Sprache*, 1870⁸, § 287 g.

⁶⁰⁾ Dit blyk uit die woordvolgorde: *admirabilis consiliarius Deus fortis*. As die Vulgata bedoel sou het, dat *admirabilis* 'n adjectivum by *consiliarius* sou wees, dan sou die woord agter *consiliarius* gevolg het, soos in *Deus fortis*. Die interpunksie in die Clementynse edisies, wat *Deus* en *fortis* deur 'n komma van mekaar skei, is natuurlik onverdedigbaar.

⁶¹⁾ En so het dit dan ook sy invloed uitgeoefen op Gesang 107:4 en 5, iets wat die skrywer nog altyd tot wroeging strek.

metries is alleen EWALDS opvatting aanvaardbaar:⁶²⁾ elke naam van die Kind is uit twee dele saamgestel.

So besluit ons dus dat ons in Jes 9:5 vier name vir die goddelike Kind vind. Die kommentare spreek gewoonlik vry uitvoerig oor die betekenis van die vier name; die breedvoerigste is die voortreflike VITRINGA (1659-1722) wat in die Nederlandse vertaling van sy Latynse kommentaar op Jesaja 25 bladsye aan vers 5 wy.⁶³⁾ Maar vir sover aan die skrywer van die teenwoordige verhandeling bekend, stel geen van die geleerdes wat hulle met hierdie passasie besig gehou het die vraag, waarom die kind soveel name moet hê. En dit is tog feitlik die vraag, wat aan die behandeling van die betekenis vooraf moet gaan.

Volgens ons mening lê in ons voorafgaande ondersoek die antwoord op hierdie prealabele vraag. Die goddelike Kind het baie name, omdat dit baie heersersfunksies sal uitoefen. Die volle heerlijkheid van die Dawidiese heerskappy (vgl. vers 6) sal sy deel word. Die heerskappy word vermeerder: hy sal viervoudig koning wees, nie maar net oor Jerusalem, ook oor Juda, ook oor Israel, en dan nog oor 'n vierde ryk — miskien Edom, as tipe van die heidense volke.

Die volle betekenis van hierdie profesie kan alleen uitkom teen die agtergrond van die tyd en omstandighede waarin dit die eerste keer uitgespreek word. Die Jesajaanse oorsprong van Jes. 9:1-6 is herhaaldelik betwyfel.⁶⁴⁾ Die argumente is nie klemmend nie, en al is dit net so min moontlik om te bewys dat die profesie wel van Jesaja afkomstig is — trouwens, wanneer kan ons so iets wel bewys? — ons moet nie vergeet dat in kwesies soos hierdie die bewyslas lê op hom wat die oorlewering in twyfel trek. Solang as ons in die inhoud van 'n letterkundige eenheid niks aantref, wat onmoontlik deur die beeerde skrywer gesê kon word nie, is dit metodies juis om die tradisie oor so 'n gedeelte nie in twyfel te trek nie. Tereg beskou verskillende verteenwoordigers van die Skandinaafse skool Jes. 9:1-6 as 'n outentieke profesie van die groot profeet self.⁶⁵⁾

In watter tyd kan ons die profesie die beste dateer? As ons Matth. 4:15, 16 sou volg en die woorde wat aan ons gedeelte voorafgaan, naamlik Jes. 8:23b, altans die woorde „die land Sebulon en die land Naftali, na die see toe, oorkant die Jordaan, Galilea van die heidene” — as ons daardie woorde in verband met Jes. 9:1-6 sou mag

⁶²⁾ Des te bevreemdender is dit dat vertalers soos L. SEGOND, *La sainte Bible*, 1873, of A. VAN DER FLIER, *Jesaja, I* (Tekst en Uitleg), 1923, wat hul vertaling kolometries laat druk, tog vashou aan die gedagte dat „Wonder” en „Raadsman” twee verskillende name is.

⁶³⁾ K. VITRINGA, *Uitlegging over het boek der profetsyen van Jezaias*, I, 1739, p. 833-857.

⁶⁴⁾ So nog deur R. H. PFEIFFER, *Introduction to the Old Testament*, 1941, p. 44c.

⁶⁵⁾ BENTZEN, *Introduction*, II, p. 108; J. PEDERSEN, *Israel, its life and culture*, III-IV, 1947², p. 91; e.a.

bring, dan sou vry noukeurig die datum bepaal kan word. Want hier word die dele van die Noord-Israelitiese ryk opgesom, wat deur Tiglatpileser III in die jaar 733 aan Israel ontnem is,⁶⁶⁾ vgl. II Kon. 15:29. Dan sou die bedoeling van die hele profesie wees, om die stamme, wat onder vreemde heerskappy geraak het, te vertroos met die belofte van 'n heerser uit die Dawidiese dinastie, wat ook hulle koning sou wees.

Daarheen pleit egter, dat ons op die manier net 'n aantal woorde uit Jes. 8:23 by die 9de hoofstuk laat aansluit, maar 'n aantal ander, wat daartussen in staan, weglaat. Ook maak die laaste vers van die agste hoofstuk die indruk van prosa, en is die n'e goed moontlik om dit met die duidelike metrum van 9:1 e.v.v. te laat ooreenstem nie.

As ons dan moet afsien van die konteks, bly daar niks anders oor as om uit Jes. 9:1-6 self aanwysings vir die datering op te speur. Daar is nie veel om op af te gaan nie, maar 'n paar dinge kan ons tog wel opmerk. Die toestand waarin die volk verkeer is buitengewoon sleg: die duisternis is 'n beeld vir 'n na die mens hopelose situasie. Daardie toestand word veroorsaak deur 'n buitelandse onderdrukker: die vergelyking met die „dag van Midian” (Rigters 7) stel dit buite enige twyfel. As die woord vir „soldateskoen” (*sē'ōn*) in vers 4 inderdaad ontleen is aan Assiries *sjēnu*, soos ZIMMERN wil,⁶⁷⁾ dan het ons in daardie woord 'n sinspeling op 'n tiperende uniformstuk van die Assiriese infanterie; maar as daar verband tussen die twee woorde is, dan is dit die verband van verwantskap en nie van ontlening nie.⁶⁸⁾

Sover ons kan nagaan is daar gedurende die lewe van Jesaja maar net een periode, waarin sy volk, Juda, regstreeks gely het onder buitelandse onderdrukking: tydens die tog van Sanherib. Ons beskouing daarvan word dikwels te veel beïnvloed deur die feit, dat Jerusalem tenslotte nie in die hande van die oorweldigende geval het nie. Daardeer word dit partymaal so voorgestel asof die uitslag van die stryd tussen Assiriërs en Juda 'n triomf vir Hiskia was. Dit is seker nie die geval nie, en hoe Jesaja self die toestand na die aftog van die Assiriese leërs beoordeel het, kan ons opmaak uit Jes 1:7-9. Daardie passasie skilder die verwoesting, wat na die vertrek van die Assiriese leërs agtergebly het; ons teksgedeelte bring ons waarskynlik in 'n effens vroeëre sta-

⁶⁶⁾ E. SELLIN, *Geschichte des israelitisch-jüdischen Volkes*, I, 1924, p. 234 e.v.

⁶⁷⁾ Volgens GESENIUS BÜHL, *Wörterbuch*, s.v.

⁶⁸⁾ Die alef in die Hebreuse woord kan nie uit die Babiloniese vorm verklaar word nie, en die vokale is ook geheel anders. Miskien is daar wel verwantskap; maar om dit vas te stel moet ook nog die verhouding tot Ugarities *sin* opgehelder word. In *Ugaritic Handbook, Vocabulary*, s.v., skrywe GORDON: "perhaps some part of a garment", en die enigste plek waar die oord tot nou toe aangetref is vertaal hy met: "she seizes Môt by the hem of the garment". Maar in *Ugaritic Literature* het hy dieselfde passasie nou vertolk met die woorde: "She seizes Môt in ripping (his) garment". Nuwe vondse sal afgewag moet word, voor ons op hierdie punt, en dus ook ten aansien van Jes. 9:4, meer duidelikheid kan verwag.

dium: toe die Judese stede reeds deur die Assiriër „deur die opwerp van aanvalsdryke, die aanvoer van stormramme, deur die stryd van die infanterie, deur bresse en gate en stormladders“⁶⁹⁾ verower is, en onder die juk van die besetter gebukgegaan het. In daardie tyd van vernedering en, as ons dit so mag uitdruk, esgotologiese spanning het Jesaja, om so te sê van die muur van die laaste vesting, sy lied gesing van die toekomstige grootheid van Jerusalem se koning. Vier name sal Hy dra: oor Jerusalem, die bedreigde vesting; oor Juda, die verwoeste land; oor Israel, die sinds lang verlore volk; ja ook oor die heidene sal Hy sy seënryke regering voer. Dit mag geloofstaal genoem word!

Mens sou nog kan vra, of ons in die name van die goddelike Kind iets kan terugvind, wat na die betrokke afsonderlike gebiede verwys. In die laaste naam is dit seker die geval: die naam Vredevoers, *šar šjālôm*, sinspeel natuurlik op die naam Jerusalem. By die ander name is dit nie so duidelik nie. Mens sou kan vra, of die naam Sterke God, *’el gibbôr*, die hoorders laat dink het aan die kultus van Bet-el, die „koninklike heiligdom en rykstempel“⁷⁰⁾ van Noord-Israel. As ons pleks van „Ewige Vader“ moet vertaal „Buitbehalter“,⁷¹⁾ dan kan daardie titel bedoel wees as naam vir die Dawidiede wat die heidense volke onderwerp en hulle buit in Sion opstel. Dan sou dus „Wonder-raadsman“, die naam wat oorbly, sy naam as koning van Juda wees.

Tereg is dikwels opgemerk, dat hierdie name ver uitgaan bo wat van toepassing op gewone menslike konings is. In die Christelike Kerk⁷²⁾ word hierdie profesie betrek op die geboorte van die Godmens Jesus Christus. Hy is die Veelnamige, wat aan alle plase sy heerskappy stig. In soverre kan ons dan aan die eind van ons ondersoek terugkeer na die begin: die Veelnamigheid is ’n trek, wat meer aan God as aan die mense toekom. ’n Stoutmoedige teoloog sou selfs kan beweer, dat die veelheid van name ’n voorafskaduwing is van die leer omtrent ’n veelvoud van persone in die Godheid, ’n *vestigium trinitatis*.

Pretoria, 19 Jan. 1951.

A. VAN SELMS.

⁶⁹⁾ SANHER.B, *Taylorprisma*, III, 15, 16.

⁷⁰⁾ Amos 7:13.

⁷¹⁾ So die *Leidse Vertaling*; ook PEDERSEN, a.w., e.a.

⁷²⁾ Dis wel merkwaardig dat nêrens in die N.T. ons teks gesitêr word nie. Wat die reeks van name betref sou mens ’n verklaring kan vind in die feit, dat die Septuaginta hulle so onvoldoende weergegee het, maar dit geld nie vir die eerste helfte van die vers nie.